

Πώς αξιολογείτε τις διατάξεις περί του βιασμού στο νέο ποινικό κώδικα, μετά την πρόσφατη μεταρρύθμιση του;

Ειρήνη Βασιλοπούλου

Απόφοιτη ΠΜΣ Ποινικών Επιστημών:

«Εγκληματολογία και Αντεγκληματική Πολιτική» ΕΚΠΑ

Η κύρωση του νέου Ποινικού Κώδικα αποτελεί, ίσως, μία από τις πιο σημαντικές στιγμές του νομοθετικού έργου κατά το έτος 2019. Ο προϊσχύσας Ποινικός Κώδικας κυρώθηκε με το ν. 1492/1950 και τέθηκε σε εφαρμογή το έτος 1951. Καθίσταται, λοιπόν, σαφής η ανάγκη εκσυγχρονισμού και προσαρμογής του ποινικού δικαίου στα νέα δεδομένα και στις σύγχρονες αντιλήψεις. Μεταξύ των διατάξεων που τροποποιήθηκαν βρίσκονται και οι διατάξεις περί βιασμού και ειδικότερα, το άρθρο 336 ΠΚ. Οι εν λόγω διατάξεις απασχόλησαν ιδιαίτερος, πέραν του νομοθέτη, και την κοινή γνώμη, καθώς πρόκειται για ένα έγκλημα ιδιαίτερης απαξίας, που θίγει το έννομο αγαθό της γενετήσιας ελευθερίας, ως ειδικότερης έκφρασης της προσωπικής ελευθερίας¹.

Όσον αφορά τις αλλαγές που επέφερε ο νέος Ποινικός Κώδικας, και οι μετέπειτα τροποποιήσεις του, στις διατάξεις περί του βιασμού, δύο είναι τα βασικά σημεία, κατά τη γνώμη μου, που παρουσιάζουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον.

Το πρώτο σημείο αφορά στον ίδιο τον ορισμό της πράξης. Αρχικά, προσδιορίζονται με μεγαλύτερη σαφήνεια τα στοιχεία που συνιστούν την αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος του βιασμού. Κατά την παρ. 1 του νέου άρθρου 336 ΠΚ, το στοιχείο της «απειλής σοβαρού και άμεσου κινδύνου» ορίζεται ότι αφορά στα έννομα αγαθά της ζωής και της σωματικής ακεραιότητας. Το περιεχόμενο της απειλής, δηλαδή, εξειδικεύεται με τη συγκεκριμένη τροποποίηση, καθώς το ασαφές, μέχρι πρότινος, περιεχόμενο δημιουργήσε συχνά στην πράξη προβλήματα και συνεπώς, κρίθηκε αναγκαία η ρητή αναφορά στα στοιχεία που πρόκειται να πληγούν².

Επίσης, αντικαθίσταται «η ασελγής πράξη» με τη «γενετήσια πράξη», έννοια, της οποίας το περιεχόμενο ορίζεται πλέον στην παρ. 2 του νέου άρθρου 336 ΠΚ, προκειμένου να αποφευχθούν τα σοβαρά ερμηνευτικά προβλήματα, που δημιουργήθηκαν μέχρι τώρα³.

1. Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, Νομική Βιβλιοθήκη, Έκδοση 2006, σελ. 175επ.

2. Αιτιολογική έκθεση ν. 4619/2019

3. Αιτιολογική έκθεση ν. 4619/2019

Η πιο σημαντική, όμως, κατά τη γνώμη μου, μεταρρύθμιση στον ορισμό της πράξης του βιασμού είναι η προσθήκη της παραγράφου 4 του νέου άρθρου 336 ΠΚ. Σύμφωνα με την παράγραφο αυτή, το έγκλημα του βιασμού τελείται και όταν κάποιος, πέραν των περιπτώσεων χρήσης σωματικής βίας ή απειλής, επιχειρεί γενετήσια πράξη χωρίς τη συναίνεση του παθόντος. Ως συναίνεση, για την ερωτική συνεύρεση υπό οποιαδήποτε μορφή και αν αυτή τελείται, νοείται «η εκούσια και συνεχιζόμενη συμφωνία συμμετοχής σε μία συγκεκριμένη σεξουαλική δραστηριότητα, που μπορεί να ανακληθεί ελεύθερα οποιαδήποτε στιγμή»⁴. Μερικές από τις προϋποθέσεις για την ύπαρξη συναίνεσης είναι α) η γνησιότητα της βούλησης, δηλαδή ο συναινών να έχει επίγνωση και η απόφασή του να είναι προϊόν ελεύθερης επιλογής, β) η προϋπαρξη της συναίνεσης σε σχέση με την πράξη και η μη ανάκλησή της, γ) η θετική κατάφαση και όχι η απλή ανοχή, δ) η εξωτερική της συναίνεσης με οποιονδήποτε τρόπο και ε) η γνώση του δράστη περί της ύπαρξής της⁵. Με την τροποποίηση του άρθρου 336 στο νέο ΠΚ, η μη πλήρωση των ανωτέρω μπορεί να οδηγήσει στην στοιχειοθέτηση του εγκλήματος του βιασμού.

Η ρητή αναφορά στην έννοια της συναίνεσης, ως στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος του βιασμού, αποτελεί μίας εξέχουσας σημασίας μεταρρύθμιση. Όχι μόνο λόγω της υφιστάμενης υποχρέωσης της Ελλάδας, να εναρμονίσει το εθνικό δίκαιο με το ενωσιακό-συγκεκριμένα με τη «Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας» (Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης), η οποία υπογράφηκε το 2011 και τέθηκε σε ισχύ για όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ το 2014. Αλλά, κυρίως, γιατί δημιουργεί πρόσφορο έδαφος για την αντιμετώπιση μίας εγκληματικής πράξης με κοινωνικές διαστάσεις και συμβάλλει στην προστασία ορισμένων κοινωνικών ομάδων και στη μείωση βίαιων και εξουσιαστικών συμπεριφορών, που, μέχρι σήμερα, έμεναν ατιμώρητες. Άλλωστε, μέσω αυτής, επιτυγχάνεται και ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου, που επιβάλλει το Σύνταγμα και που αποτελεί μία από τις βασικές αρχές του νέου αυτού νόμου⁶.

Ένα δεύτερο σημείο στις διατάξεις περί βιασμού, που παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, είναι η απειλούμενη ποινή, μετά τις τροποποιήσεις του ν. 4637/2019. Η ποινή που προβλεπόταν στον προϊσχύσαντα ΠΚ για το έγκλημα του βιασμού, κατά άρθρο 336, ήταν η κάθειρξη. Με τις τροποποιήσεις που εισήγαγε στο νέο Ποινικό Κώδικα ο ν.4637/2019, η προβλεπόμενη ποινή, κατά το άρθρο 336 παρ. 1, είναι πλέον κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών. Η εν λόγω τροποποίηση εισήχθη με τροπολογία, που ενσωματώθηκε στο άρθρο 12 του νόμου 4637/2019, για τη

4. Βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμ. Βόλου, 253/2019, σε Ποινική Δικαιοσύνη, Τ.1/2020, Ενότητα Γ' Εθνική Νομολογία

5. Οι παραπάνω προϋποθέσεις, όπως απαριθμούνται στο ως άνω αναφερόμενο Βούλευμα του Συμβ.Πλημμ. Βόλου

6. Αιτιολογική έκθεση ν. 4619/2019

δικαιολόγηση της οποίας, αναφέρεται ότι με αυτή «διασφαλίζεται ότι τα ποινικά αδικήματα της σεξουαλικής βίας τιμωρούνται με αποτελεσματικές, ανάλογες και αποτρεπτικές ποινές, λαμβάνοντας υπόψη την βαρύτητά τους»⁷.

Παρατηρείται, δηλαδή, η πρόβλεψη μίας αυστηρότερης ποινής για το βασικό έγκλημα του βιασμού, όπως τυποποιείται στο άρθρο 336 παρ. 1 ΠΚ, σε σχέση με τον προϊσχύσαντα ποινικό κώδικα, που δικαιολογείται, καθώς κρίνεται ως πιο αποτελεσματική, ανάλογη και αποτρεπτική για το εν λόγω έγκλημα. Έχει, ωστόσο, ενδιαφέρον να εξετάσει κανείς περαιτέρω τα παραπάνω στοιχεία που δικαιολογούν την αυστηρότερη αυτή ποινή στο έγκλημα του βιασμού.

Αρχικά, η αποτρεπτική λειτουργία μίας βαρύτερης και αυστηρότερης ποινής δεν φαίνεται να επιβεβαιώνεται από τα υπάρχοντα δεδομένα. Όπως αναφέρεται και στην έκθεση αξιολόγησης των διατάξεων του ν. 4619/2019, με το νέο Ποινικό Κώδικα επιδιώκεται «να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο των ιδιαίτερα υψηλών απειλούμενων ποινών και να περιοριστεί η χρήση του ποινικού δικαίου ως μέσου για την επίλυση κοινωνικών προβλημάτων και για την αποτροπή συμπεριφορών που βλάπτουν ή απειλούν τα έννομα αγαθά»⁸. Τα εγκλήματα προσβολής της γενετήσιας ελευθερίας αποτελούν βίαιες συμπεριφορές που συνιστούν ένα κατεξοχήν κοινωνικό πρόβλημα και πηγάζουν σε μεγάλο βαθμό από στερεοτυπικές αντιλήψεις σε σχέση με το φύλο και το σεξουαλικό προσανατολισμό. Η αυστηρότερη ποινική μεταχείριση του δράστη και η αύξηση του κρατικού κατανασκασμού δεν αποτελούν, ωστόσο, τη λύση για το πρόβλημα του βιασμού, ούτε οδηγούν σε μία κοινωνία πιο δίκαιη και ασφαλή.

Άλλωστε, η στρατηγική για σταδιακή απομείωση των ποινών ενυπάρχει στο σύνολο των διατάξεων του νέου Ποινικού Κώδικα, όπως κυρώθηκε με το ν.4619/2019, από την αιτιολογική του έκθεση, σύμφωνα με την οποία το σύνολο του νόμου διέπουν αρχές όπως αυτή του κράτους δικαίου, ως «αρχή του κοινωνικού κράτους»⁹, μέχρι και επιμέρους διατάξεις, όπως αυτές που αφορούν στα όρια των στερητικών της ελευθερίας ποινών, με τις οποίες μειώθηκε το ανώτατο όριο της πρόσκαιρης κάθειρξης σε δεκαπέντε έτη (άρθρο 52 ΠΚ), ενώ η ποινή της ισόβιας κάθειρξης προβλέπεται εναλλακτικά και μόνο σε εγκλήματα που θίγουν τα σημαντικότερα έννομα αγαθά¹⁰.

Όσον αφορά στο κατά πόσο η απειλούμενη νέα ποινή συνιστά μία ανάλογη ποινή για το έγκλημα του βιασμού αξίζει να παρατηρήσουμε τα εξής: το έγκλημα του βιασμού αποτελεί, και για

7. Αιτιολογική έκθεση τροπολογίας επί του σχεδίου του ν. 4637/2019

8. Αιτιολογική έκθεση και έκθεση αξιολόγησης του σχεδίου του ν. 4619/2019

9. Αιτιολογική έκθεση του σχεδίου του ν.4619/2019

10. Αιτιολογική έκθεση του σχεδίου του ν. 4619/2019

την κοινή συνείδηση, ένα αρκετά ειδικό έγκλημα. Ωστόσο, στην παράγραφο 3 του άρθρου 336 του νέου ΠΚ τυποποιούνται μία διακεκριμένη μορφή του βιασμού, από δύο ή περισσότερους δράστες (ομαδικός βιασμός), καθώς και ο θανατηφόρος βιασμός (άρθρο 340 προηγούμενου ΠΚ), ως έγκλημα εκ του αποτελέσματος. Πρόκειται, δηλαδή, για δύο ειδικότερες μορφές του βασικού εγκλήματος του βιασμού, που ενέχουν, όμως, μεγαλύτερη απαξία. Για τις εν λόγω πράξεις προβλέπεται, εναλλακτικά με την ισόβια κάθειρξη, η πρόσκαιρη κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών. Για εγκληματικές πράξεις, δηλαδή, μεγαλύτερης βαρύτητας προβλέπεται ίδιας βαρύτητας ποινή με το βασικό έγκλημα του βιασμού. Δεν φαίνεται, επομένως, να τηρείται μία «σχετική» αναλογικότητα» μεταξύ των παραπάνω ποινών¹¹, με βάση την οποία δράστες για εγκλήματα παρόμοιας βαρύτητας να τιμωρούνται με ποινές συγκρίσιμης βαρύτητας, ενώ δράστες για εγκλήματα διαφορετικής βαρύτητας να τιμωρούνται με ποινές αντίστοιχες προς αυτά.

Η αρχή της αναλογικότητας είναι μία από τις βασικότερες αρχές που πρέπει να διέπουν το ποινικό δίκαιο μίας δημοκρατικής κοινωνίας, όχι μόνο γιατί κατοχυρώνονται σε ανώτερα νομοθετικά κείμενα (Σύνταγμα της Ελλάδος, άρθρο 25), αλλά κυρίως για τη διασφάλιση της εμπιστοσύνης στην ποινική δικαιοσύνη, καθώς και τη διασφάλιση της αρχής του κράτους δικαίου. Ωστόσο, η νέα απειλούμενη στο άρθρο 336 παρ. 1 ΠΚ ποινή δεν φαίνεται να κατοχυρώνει την αρχή της αναλογικότητας, αλλά μάλλον να τη «θυσιάζει» στο βωμό της ικανοποίησης κάποιου είδους «κοινού περί δικαίου αισθήματος».

Τέλος, όσον αφορά την αποτελεσματικότητα μίας αυστηρότερης, στερητικής της ελευθερίας, ποινής, από τα υφιστάμενα δεδομένα δεν φαίνεται αυτή να επιβεβαιώνεται. Αντιθέτως, η επιβολή υψηλότερων στερητικών της ελευθερίας ποινών οδήγησε, μέχρι σήμερα, σε υπερπληθυσμό των φυλακών και σε αναποτελεσματικότητα του σωφρονιστικού συστήματος, όσον αφορά την επιτυχή επανένταξη των κρατουμένων και τη μείωση της υποτροπής και της εγκληματικότητας εν γένει.

11. «Σχετική αναλογικότητα», όπως την ορίζει ο Andrew von Hirsch, κύριος εκπρόσωπος του δικαιοτικού προτύπου, στην διάκριση που εισήγαγε για την αρχή της αναλογικότητας. Βλ. Τ. Τζαννετάκη, Πρότυπο Δικαιοκό σε Λεξικό Εγκληματολογίας, Εκδόσεις Τόπος, 2018, σελ. 958-963